

Kaip nagrinėti rašytinį šaltinį?

Vieni svarbiausių istorijos šaltinių – rašytiniai. Jie leidžia ne tik pažvelgti į tam tikrą praeities laikotarpį ar įvykius, bet ir dažnai atspindi autoriaus ar autorių grupės pažiūras, socialinės aplinkos, buities epizodus. Rašytiniai istorijos šaltiniai skirstomi į pirminius ir antrinius. Pirminiai istorijos šaltiniai sudaryti pateikiamų įvykių laikotarpiu, yra tarsi tiesioginiai jų liudininkai. Antriniai yra sudaryti vėliau, nei juose pateikiami įvykiai ir dažniausiai grindžiami pirminiais šaltiniais.

Šaltinių tematikos grupavimas

Siekiant palengvinti tyrėjo darbą, rašytiniai istorijos šaltiniai skirstomi pagal tekstų rūšis. Žemiau siūloma tematika nėra privaloma, tačiau apima dažniausiai pasitaikančias tekstų rūšis. Vienas šaltinis neretai gali apimti kelias temas (pvz., politizuota literatūra), todėl griežtai klasifikuoti negalima arba pasirenkama vyraujanti teksto rūšis.

Politiniai tekstai (pavyzdžiui: laikraščio straipsnis, seimo nario kalba, partijos programa, manifestas)

Politinis tekstas dažniausiai skiriamas tam tikrai auditorijai. Juo siekiama kokio nors tikslo ir stengiamasi vienaip ar kitaip paveikti skaitytoją. Politiniame tekste informacija išdėstoma glaustai, nuosekliai ir argumentuotai, kartais nurodomi tikslai ar uždaviniai, būdai jiems įgyvendinti. Pabrėžiamas dėmesys to meto aktualijoms.

Teisiniai tekstai (pavyzdžiui: įstatymai, potvarkiai, teismo sprendimai)

Tekstui būdinga teisinio dokumento struktūra, teisės aktų ištraukų. Dažnai nurodoma, kaip reikia elgtis tam tikrais atvejais. Pabrėžiama atsakomybė už nurodymų nesilaikymą.

Asmeniniai tekstai (pavyzdžiui: dienoraštis, laiškas, atvirukas)

Jų autorius nevaržomas griežtų taisyklių, todėl tekstas gali būti padrikas, ne visai logiškas, pasikartojantis. Dažniausiai svarbus teksto autoriui ar su juo susijusiems asmenims. Istorikams ypač svarbus dėl to, kad atskleidžia buities, kasdienybės, tarpusavio santykių detales, kurių beveik nepasitaiko arba jos ne tokios ryškios politiniuose bei teisiniuose tekstuose.

Literatūriniai tekstai (pavyzdžiui: romanas, pjesė, eilėraštis, saga)

Tekstui būdingas įtaigumas, sklandumas, įvairumas. Kaip ir privatus tekstas, atskleidžia istorines buities, kasdienybės, žmonių tarpusavio santykių detales. Istoriniai duomenys dažnai susipina su vaizduote, tad literatūrinį tekstą reikia itin kruopščiai tirti, lyginti su kitais šaltiniais.

Rašytinio šaltinio nagrinėjimas

Pastaba: tai vadovėlių autorių siūloma rašytinio šaltinio nagrinėjimo eiga. Ji gali kisti ir priklausyti nuo kitų autorių pateikiamų šaltinių nagrinėjimo reikalavimų, taip pat nuo šaltinio turinio.

1. Bendrieji duomenys apie šaltinį

- Autorius (asmuo, asmenų grupė, organizacija, įstaiga ir kt.)
- Datavimas/laikotarpis/epocha (jei yra nurodyta konkreči data arba remiasi šaltinyje minimais įvykiais, asmenimis, procesais)
- Šaltinio tipas (pirminis ar antrinis)
- Šaltinio teksto rūšis (politinis, teisinis, asmeninis, literatūrinis)
- Šaltinio tematika (vyraujanti šaltinio tema arba temos, paskirtis)

2. Šaltinio nagrinėjimas

Svarbu: norint išsamiai išnagrinėti rašytinį šaltinį, būtina remtis ne tik jo tekstu, bet ir šaltinio istorinio laikotarpio kontekstu.

- Ką žinai apie šaltinio autorių, jo pažiūras?
- Išsiaiškink tekste minimas asmenybes, įstaigas, organizacijas.
- Pasižymėk nežinomas šaltinio sąvokas, išsiaiškink jas.
- Kokie faktai minimi dokumente? Nustatyk svarbiausius.
- Palygink (jei yra galimybių) šaltinio faktus su to laikotarpio istoriniu kontekstu, kitais šaltiniais. Kas sutampa ir kas skiriasi?

3. Išvados

Svarbu: galutinė išvada ar išvados turi būti argumentuotos, t. y. nurodyta priežastis, kodėl taip manai.

Darant išvadas, reikia atkreipti dėmesį į šiuos klausimus:

- Kokia šaltinio tema?
- Koks šio šaltinio tikslas?
- Šaltinis objektyvus ar šališkas?
- Kokiam istoriniam laikotarpiui, įvykiui, procesui nagrinėti svarbus šis šaltinis? Į kokius klausimus padeda atsakyti?

Rašytinio šaltinio nagrinėjimo pavyzdys

Grigaliaus VII tezės apie popiežiaus vaidmenį Bažnyčioje

Romos bažnyčia įkurta vien tik Dievo.
Vien tik Romos popiežius teisėtai vadinamas viso pasaulio vyskupu.
Tik jis vienas gali šalinti ir skirti vyskopus.
Draudžiama palaikyti ryšius ar būti tuose pačiuose namuose, kur yra atskirtas nuo Bažnyčios žmogus.
Tik jis vienas gali naudoti imperijos ženklus.
Tik popiežiui kunigaikščiai bučiuoja kojas.
Jo titulas yra vienintelis pasaulyje.
Jis gali šalinti imperatorių.
Niekas jam neteisėjas.
Romos bažnyčia niekad neklydo ir niekad neklys, kaip parašyta Šventajame Rašte.

Popiežiaus Grigaliaus VII užrašai. Apie 1075 m.

1. Bendrieji duomenys apie šaltinį

Autorius: popiežius Grigalius VII, nuo 1073 iki 1085 m. Tikrasis vardas *Hildebrandas Bonizi*. Vienas įžymiausių popiežių reformatorių, geriausiai žinomas dėl savo vaidmens kovoje prieš Šventosios Romos imperijos valdovą Henriką IV.

Datavimas/laikotarpis/epocha: apie 1075 m. Šiuo laikotarpiu Šventosios Romos imperijos imperatorius ir popiežius varžėsi dėl įtakos. Imperatorius siekė pats skirti aukštus dvasininkus, dalyti titulus, žemės sklypus. O popiežius siekė stiprinti savo autoritetą ir mažinti pasauliečių įtaką Bažnyčiai. Popiežius Grigalius VII ir imperatorius paskelbė vienas kitą nušalinantys nuo valdžios. Galiausiai Henrikas VIII buvo priverstas atgailauti, tačiau kovą dėl valdžios tęsė jo įpėdiniai. Nesutariamai išspręsti 1122 m., kai popiežius ir imperatorius pasirašė sutartį – Vormso konkordatą.

Šaltinio tipas: pirminis šaltinis, nes autorius yra tiesioginis įvykių dalyvis.

Teksto rūšis: asmeninis tekstas, nes taip nurodo šaltinio paantraštė.

Tematika: popiežiaus valdžia ir jos ribos.

1. Naudokis patarimais ir išnagrinėk pasirinktą istorijos šaltinį.
2. Pateik šaltinio nagrinėjimo ataskaitą klasei ir mokytojui, nurodyk sunkumus, kurių kilo nagrinėjant šaltinį.

2. Šaltinio nagrinėjimas

Šaltinio autorius – griežta tvarka ir Bažnyčios pertvarkymo reformomis garsėjančio Kliuni vienuolyno auklėtinis. Tapęs popiežiumi siekė bažnytinę valdžią iškelti aukščiau už pasaulietinę. Valdžios įgaliojimus valdovai gaudavo tik popiežiaus palaiminti. Neklusniuosius galėjo atskirti nuo Bažnyčios, o jų vasalus atleisti nuo ištikimybės priesaikos.

Sąvokos

Popiežius – Katalikų bažnyčios aukščiausiasis dvasininkas.

Roma – miestas, kuriame įsikūrusi popiežiaus rezidencija.

Romos bažnyčia – turima omenyje Katalikų bažnyčia.

Šventasis Raštas, kitaip – Biblija.

Vyskupas – krikščionių dvasininkas, turintis aukščiausius šventimus, aukščiausią valdžią vyskupijoje ir išimtinę teisę teikti kai kuriuos sakramentus.

Svarbiausi šaltinio teiginiai

Popiežius – vienintelis teisėtas Bažnyčios vadovas.

Popiežiui privalo paklusti pasauliečių valdovai.

Popiežius ir Bažnyčia niekada neklysta.

3. Išvados

Popiežiaus asmeniniai užrašai atspindi jo vykdomą politiką, siekį tapti aukščiausiu ne tik pasaulietinės, bet ir religinės valdžios atstovu. Teiginiai „Vien tik Romos popiežius teisėtai vadinamas viso pasaulio vyskupu, tik jis [popiežius] vienas gali šalinti ir skirti vyskopus“ rodo, jog popiežius laikė save aukščiausiu Katalikų bažnyčios dvasininku. Teiginiais „Tik popiežiui kunigaikščiai bučiuoja kojas, jo titulas yra vienintelis pasaulyje, jis [popiežius] gali šalinti imperatorių“ tvirtinama, kad popiežius save laikė ir aukščiausiu pasaulietinės valdžios valdovu. Tuo tarpu teiginiais „Niekas jam [popiežiui] neteisėjas“ ir „Romos bažnyčia niekad neklydo ir niekad neklys, kaip parašyta Šventajame Rašte“ siekiama įrodyti, jog popiežiaus ir jo vadovaujamos Bažnyčios sprendimai nekritikuotini.

Popiežiaus teiginiai nepagrįsti jokiais argumentais, išskyrus miglotą nuorodą į Šventąjį Raštą. Istorijos tyrimai rodo, jog bandymas įgyvendinti šią politiką baigėsi konfliktu su imperatoriumi. Nors laikinai buvo pripažinta popiežiaus viršenybė, tačiau vėlesni dokumentai (Vormso konkordatas) rodo, jog popiežius ir imperatorius pasiekė kompromisą. Pasaulietinė valdžia negali skirti vyskupų. Šventosios Romos imperatorius gavo teisę dalyvauti vyskupų rinkimuose ir, nesutapus dvasininkų nuomėms, tarti lemiamą žodį.